

STRESZCZENIE RAPORTU

Afganistan stoi dziś na rozdrożu. Z końcem 2014 roku kraj opuściły siły międzynarodowe i zmniejszyło się zagraniczne wsparcie ekonomiczne i polityczne. W związku z malejącym zainteresowaniem międzynarodowym narastają obawy, że władze Afganistanu coraz mniejszą wagę będą przykładać do praw człowieka i innych problemów, takich jak spadek wzrostu gospodarczego czy niestabilność wewnętrzna, prawa człowieka, a szczególnie prawa kobiet i dziewcząt, zostaną poświęcone w zamian za doraźne interesy polityczne.

Zmiany w prawie i programach rządowych z obszaru praw kobiet nie zostały jeszcze głęboko wcielone w życie na poziomie lokalnym. Bariery społeczne i ekonomiczne sprawiły, że mimo wielu wprowadzonych mechanizmów część praw zagwarantowano kobietom jedynie na papierze.

Afganistan ratyfikował, z zastrzeżeniami, Konwencję ONZ w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW) oraz ma zobowiązania wynikające z rezolucji Rady Bezpieczeństwa 1325 dotyczącej ochrony kobiet w sytuacji konfliktów zbrojnych, jednak do tej pory realizowanie tych zobowiązań przebiegało różnie. Afganistan wciąż jest na końcu rankingu równości płci przygotowywanego przez ONZ.

Jednocześnie w kraju i w afgańskich instytucjach państwowych narastają nastroje konserwatywne, co prowadzi do narastania ataków na prawa kobiet. Widać to chociażby w zmianie prawa wyborczego w 2013 roku – liczba miejsc zarezerwowanych dla kobiet w radach regionów została zmniejszona z 25% do 20%, a w radach dystryktów zasada rezerwacji miejsc dla kobiet została całkowicie zniesiona. Na podobny trend wskazuje zmiana prawa dotyczącego zwalczania przemocy wobec kobiet, przyjętego przez parlament w 2013 roku. W gorącej debacie dokument uznano za antyislamski i sprzeciwiano się między innymi podniesieniu minimalnego wieku małżeństwa dla kobiet i dziewcząt, zakazowi małżeństw z przymusu, czy istnieniu schronisk dla kobiet i dziewcząt doświadczających przemocy, które uznano za ‘niemoralne’.

Wraz ze spadkiem poparcia dla praw kobiet, pogarsza się również sytuacja obrończyni praw kobiet, które działają w coraz trudniejszym i niebezpiecznym otoczeniu. W ostatnich latach wzrosła liczba przypadków zastraszania, poniżania i ataków przeciwko osobom działającym na rzecz praw kobiet.

“W 2013 wzrosła liczba ataków na kobiety pełniące ważne funkcje społeczne. Wielu sprawców nie kryło swojej motywacji. Nie podobało im się, że kobiety pracują lub działają w sferze publicznej”.

Raport Życie na krawędzi: obrończynie praw kobiet zagrożone w Afganistanie skupia się na analizie zinstytucjonalizowanej bezczynności władz Afganistanu wobec pogarszającej się sytuacji. Państwo poniosło porażkę w tworzeniu bezpiecznego środowiska do działania dla obrończyni praw człowieka, nie chroni ich przed śmiertelnymi pogroźkami, nie zabiega o sprawiedliwość i karanie winnych ataków. Raport ma na celu ukazanie otoczenia, w którym działają afgańskie obrończynie praw kobiet, oraz pokazanie wyzwania i szans na poprawę sytuacji widzianych oczami ich samych.

Amnesty International wzywa władze Afganistanu i ich sojuszników, by jak najpilniej wykazały wolę polityczną i zobowiązały się, również finansowo, do wypełnienia swoich zobowiązań. Te działania powinny mieć miejsce przy aktywnym i rzeczywistym udziale obrońców praw człowieka i społeczeństwa obywatelskiego. Amnesty International wzywa talibów i inne grupy zbrojne odpowiedzialne za większość nadużyć do zaprzestania ataków i zabijania kobiet działających w sferze publicznej.

Życie codzienne obrońców praw kobiet

- Grupy antyrządowe mają na celowniku najważniejsze i najodważniejsze działaczki na rzecz praw kobiet, bo chcą stworzyć atmosferę strachu, w której kobiety zaprzestaną swojej działalności – powiedziała Rohgul Khairkhwah, senatorka z prowincji Nimroz, na południu kraju, oraz laureatka nagrody „Najodważniejszej kobiety Afganistanu” przyznawanej przez Ministerstwo do spraw Kobiet. Wiedziała, o czym mówi. 4 sierpnia 2013 roku, dwa dni przed świętem Id, jechała przez prowincję Ghazni do domu. Została zaatakowana przez talibów. W samochodzie znajdował się również jej mąż, trójka dzieci, brat i jego dzieci. Jej 7-letnia córka i brat zginęli. Druga córka, 11-letnia, została sparaliżowana w wyniku odniesionych obrażeń. Do samej Khairkhwah oddano dziewięć strzałów, które uszkodziły jej płuco, nerkę, nogę, prawie straciła palec, trzy z jej palców są sparaliżowane. Spędziła dwa miesiące w szpitalu. Wróciła do pracy po wyjściu ze szpitala. Wiele osób nie wierzyło, że po tym, co się stało, będzie chciała kontynuować działalność. Jednak jak powiedziała Amnesty International: Chcę zmotywować inne kobiety, żeby się nie poddawały.

Senatorka wciąż otrzymuje telefony i SMSy z pogrózkami, ale nie przestaje reprezentować ludzi z Nimroz. Od 2010 roku otrzymała ponad 100 gróźb. Kiedy się zaczęły poinformowała o tym Narodowy Dyrektoriat do spraw Bezpieczeństwa (NDS). Zawiadomiła też komitet do spraw obrony i bezpieczeństwa narodowego Senatu. Jej doniesienia zostały zlekceważone. Kiedy dostała pierwszą groźbę NDS powiedział, że groźby mają „kreować atmosferę strachu” wokół rozmów pokojowych, w których brała udział jako delegatka. Dziś, dwa lata po zabójstwie jej córki i brata, Khairkhwah wciąż czeka na odpowiedź, kto stoi za zamachem.

Najtragiczniejsze w historii senatorki Khairkhwah jest to, że jest to jedna z wielu podobnych opowieści. Amnesty International rozmawiała z ponad 50 obrończyniami praw człowieka z 13 prowincji Afganistanu i ich doświadczenia były bardzo podobne.

W 2013 roku Misja ONZ w Afganistanie (UNAMA) wydała statystyki pokazujące, że liczba kobiet zamordowanych w kraju w przeciągu roku wzrosła o 20%, mimo że generalnie liczba ginących cywilów spadła. Specjalny Przedstawiciel ONZ w Afganistanie, Ján Kubiš, powiedział Radzie Bezpieczeństwa ONZ, że większość z tych przypadków to przemoc domowa, przemoc uwarunkowana tradycją, kulturą, ale też morderstwa kobiet aktywistek, które stały się celem ataków z powodu swojej działalności.

Kim są obrończynie i obrońcy praw kobiet w Afganistanie?

Raport Amnesty International stosuje definicję ONZ obrońców i obrońców praw człowieka, która obejmuje kobiety i mężczyzn pokojowo działających na rzecz poszanowania praw człowieka kobiet i dziewcząt. Większość z osób działających na rzecz praw kobiet w Afganistanie to obrończynie praw

człowieka, ale coraz więcej jest również mężczyzn. Mężczyźni, którzy zajmują się tym tematem, również spotykają się z wyzwaniem, w tym z brakiem akceptacji i uznania ich pracy.

Warto podkreślić, że obrończynie praw kobiet są celem ataków nie tylko dlatego, że bronią praw kobiet, ale dlatego że są kobietami i mają odwagę uczestniczyć w życiu publicznym. Kwestionują funkcjonujące struktury władzy, normy społeczne, religijne i kulturowe. Za to są atakowane, bez względu na to, czy są lekarkami, dziennikarkami, nauczycielkami, policjantkami czy przedstawicielkami lokalnych władz. Doświadczają przemocy seksualnej i innej formy przemocy ze względu na płeć, co dalej ogranicza ich działanie. Mogą być również skazane za 'przestępstwa przeciwko moralności', czy doświadczać społecznego ostracyzmu.

Kluczowe dla tego raportu jest zrozumienie zagadnienia roli przypisanej kobietom w społeczeństwie afgańskim w wymiarze prawnym, społecznym i politycznym, a także porażki państwa w walce z dyskryminacją, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami tego kraju. Kulturowe, religijne i społeczne normy są przyczyną prześladowań i nękania, którego doświadczają obrończynie praw kobiet. Dlatego walka z patriarchalnymi wzorcami jest niezbędna, by kobiety i dziewczęta mogły korzystać w pełni z praw człowieka.

Dziewięć studiów przypadków, które zawarto w raporcie, ilustruje szerokie spektrum przemocy doświadczanej na co dzień przez obrończynie praw kobiet: groźby, nękanie, poniżanie, ataki na własność, na członków rodziny i wreszcie zabójstwa. Amnesty International wybrała te historie starając się oddać różnorodność regionalną, etniczną, a także różny wiek i działalność zawodową obrończyni praw kobiet w Afganistanie.

Kim są sprawcy?

Talibowie i inne opozycyjne grupy zbrojne są odpowiedzialne za większość nadużyć wobec obrońców i obrończyni praw kobiet, ale nie są jedynymi sprawcami przestępstw. Urzędnicy państwowi, wpływowi dowódcy i watażkowie wspierani przez lokalne władze również są uwikłani w łamanie praw człowieka obrońców i obrończyni praw kobiet. Jak wyjaśniła obrończyni: „Zagrożenia są teraz ze wszystkich stron [więc] trudno jest zidentyfikować wrogów. Może to być rodzina, agencje bezpieczeństwa, talibowie, politycy”.

Zinstytucjonalizowana obojętność

Obowiązkiem rządu jest zapobieganie nadużyciom i łamaniu prawa przez podmioty niepaństwowe i państwowe, a także ochrona obrończyni praw człowieka. Jednak w rozmowach, raportach organizacji pozarządowych i badawczych nieustannie pojawia się wątek porażki władz w kształtowaniu środowiska chroniącego obrońców i obrończynie praw kobiet oraz rozliczaniu sprawców przestępstw.

Brak skutecznej reakcji władz na zagrożenia, prześladowania i ataki, z którymi spotykają się obrońcy i obrończynie praw kobiet jest wynikiem słabości struktur państwowych, w szczególności w sektorach ścigania, wymiaru sprawiedliwości i bezpieczeństwa. Dodatkowymi problemami są kultura bezkarności, system sądownictwa oparty na posiadaniu władzy zamiast na koncepcji sprawiedliwości,

a także wielość nakładających się i często konkurencyjnych systemów prawnych. Ponadto system traktuje przemoc wobec kobiet i dziewcząt jako normalną, przyjętą część życia i ogranicza ich prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu publicznym.

Studia przypadków w tym raporcie pokazują, że policja, prokuratorzy i sądy konsekwentnie odmawiają poważnego potraktowania gróźb wobec obrońców i obrończyni praw kobiet. Wszczęto jedynie kilka śledztw w sprawie skarg na ataki, a w jeszcze mniejszej liczbie przypadków ścigano lub skazano sprawców. Obrońcy i obrończynie próbujący zgłaszać naruszenia są często napiętnowani, uważani za winnych, a nawet zastraszani przez osoby odpowiedzialne za ich ochronę.

Jedna z obrończyni praw człowieka powiedziała Amnesty International, że nie wszczęto śledztwa w sprawie śmierci jej brata, który zginął prowadząc jej kampanię, gdy kandydowała do parlamentu, ani w sprawie ataku granatem na jej dom. "Przyjazd pod dom po ataku granatem zajęł policji dwie godziny, a potem aresztowali tylko sąsiadów. Nigdy nie wrócili do nas z dalszymi informacjami, chociaż wiemy, że sąsiedzi nie byli odpowiedzialni za atak... [I] do dziś nie wiemy, kto zabił mojego brata".

Porażka we wdrażaniu krajowych przepisów

Pomimo szeregu działań prawnych i politycznych w celu promowania i ochrony praw kobiet, które przez lata znajdowały się w centrum uwagi społeczności międzynarodowej i społeczeństwa obywatelskiego w Afganistanie, aspiracje do kompleksowych ram ochrony były zbyt często podważane z powodu braku woli politycznej, niewystarczającej priorytetyzacji zasobów, powszechnej korupcji i braku realizacji postanowień w praktyce.

Mimo że obecne ramy legislacyjne na papierze oferują wystarczającą ochronę prawną dla obrońców i obrończyni praw kobiet, sednem problemu jest brak skutecznej implementacji w praktyce. Prawo EVAW, jedno z głównych zabezpieczeń prawnych dla obrońców i obrończyni praw kobiet, jest przykładem systematycznej porażki państwa w implementacji własnych praw. Jest stosowane sporadycznie i nierównomiernie. Jeżeli jest stosowane, to głównie w przypadkach przemocy uwarunkowanej płcią w sferze prywatnej, mimo że zdecydowana większość zagrożeń i ataków na obrończynie praw kobiet ma miejsce w sferze publicznej. Mimo że EVAW daje wsparcie afgańskim kobietom doświadczającym przemocy ze strony rodziny, prawo musi zostać w pełni wdrożone, aby zapewnić ochronę również obrońcom i obrończyniom praw kobiet.

Funkcjonariuszki policji są szczególnie narażone na zastraszanie i prześladowanie, w tym molestowanie seksualne ze strony kolegów z pracy, pomimo polityk i mechanizmów, które zostały ustanowione przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, aby rozwiązać szereg problemów dotyczących funkcjonariuszki organów ścigania.

Istniejące wsparcie i ochrona dla obrońców i obrończyni praw kobiet są niewystarczające, ponieważ prawa człowieka i kwestie związane z płcią nie stanowią dla władz priorytetu, a zarówno afgański rząd jak i społeczność międzynarodowa koncentrują się na zagadnieniach bezpieczeństwa. Jak obrończynie praw kobiet stwierdziły na temat ustawy EVAW: "Prawo wymaga, aby ministerstwa przeznaczyły pieniądze [na jego implementację]. Ale bezpieczeństwo przewyższa ten wymóg. [Oni] zawsze szukają

wymówek, aby nie uznać problemu przemocy wobec kobiet za priorytet [Nie ma po prostu] woli politycznej ani zaangażowania”.

Afgańskie instytucje zapewniające ochronę i wsparcie dla obrończyni praw kobiet są niedofinansowane i przeciążone, same nie mają wystarczającej ochrony. Jest to szczególnie problem dla pracowników prowincjonalnych departamentów ds. kobiet (DOWAs), którzy ze względu na swoją rolę czołowych obrońców, sami są narażeni na poważne ryzyko.

Amnesty International stwierdziła, że uprzedzenia związane z płcią w instytucjach państwowych mają odzwierciedlenie w lukach w ochronie przewidzianej przez państwo. Urzędniczki uprawnione do państwowej ochrony, wybrane w wyborach, czy zatrudnione przez rząd, z którymi przeprowadzono rozmowy, mówiły, że mają mniejszą ochronę niż ich koledzy i jako przyczynę podawały dyskryminację płciową.

"Powinam mieć dwóch ochroniarzy, ale nie widziałam ich przez rok. [Za każdym razem, gdy byli obecni] po kilku dniach przychodziła policja i ich zabierała, więc nigdy nie wiesz, co się dzieje. Moim kolegom to się nie przytrafia”.

- przedstawicielka rady prowincji

Nierówność płci istnieje na poziomie lokalnych urzędników aż do wyższych sfer. Te uprzedzenia, wraz z nieprawidłowościami systemu, wysyłają obrończyniom praw kobiet jasny sygnał, że nie otrzymają od władz ani ochrony, ani sprawiedliwości.

Innym problemem jest brak kompleksowych danych o doświadczeniach obrońców i obrończyni praw kobiet i charakterze nadużyć, z którymi się spotykają. To nie tylko utrudnia pełne zrozumienie ogromu i złożoności wyzwań, ale również ułatwia rządowi ignorowanie problemu. Brak danych oznacza także, że skuteczność polityki i programów mających na celu zapewnienie lepszej ochrony afgańskim obrończyniom praw kobiet nie może być efektywnie monitorowana.

Narzucanie sobie ograniczeń

W obliczu ożywienia ruchu konserwatywnego oraz zmniejszonej gospodarczej i politycznej obecności międzynarodowej, obrońcy i obrończynie praw kobiet dokonują samocenzury i ograniczają swoje działania. Niektórzy zaprzestają działań lub prowadzą je tak, by były jak najmniej widoczne, aby uniknąć zagrożenia.

"Powodem, dla którego przestałam chodzić do pracy jest fakt, że widziałam co się dzieje, jeśli nie słuchasz ich ostrzeżeń. Oni po prostu powiedzą: "Ostrzegaliśmy Was". Poczekać, aż opadnie kurz, wtedy może będę w stanie zacząć od nowa. Ale trudno [stwierdzić], kiedy kurz opadnie. Mam nadzieję, że nie pracując będę bezpieczna. Jeśli talibowie mówią, że coś zrobią, mówią to na poważnie. Luki w systemie bezpieczeństwa są wszędzie, więc nie sądzę, żeby dla talibów trudne było zrobienie czegoś szkodliwego”.

- Dr D., studium przypadku 8

Rola społeczności międzynarodowej

Obrońcy praw człowieka mają pewne wsparcie społeczności międzynarodowej, ale do tej pory odbywało się ono na zasadzie ad hoc. Niedawno Unia Europejska Plus (Unia Europejska plus dodatkowe misje dyplomatyczne) zapowiedziała wdrożenie mechanizmu obronnego dla afgańskich obrońców i obrończyni praw człowieka. Ma on składać się z ochrony kryzysowej oraz bieżącego monitoringu. Strategia musi być jeszcze sprawdzona, ciągle pozostają też pytania, jak skutecznie strategia ta zostanie zaimplementowana, biorąc pod uwagę specyficzne potrzeby obrończyni praw kobiet, szczególnie tych znajdujących się w przemysłowych częściach kraju.

Fundusze międzynarodowe przeznaczone były głównie na krótkoterminowe projekty, z niewielkim wkładem oczekiwanym od samych beneficjentów. Miało to wpływ na działania podejmowane przez obrońców i obrończynie praw kobiet, takie jak działania zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa, na co potrzeba środków w perspektywie długoterminowej. Ponadto nie zrobiono wiele, by budować środowisko wspierania pracy obrońców praw człowieka.

Wśród wielu donorów dominowała tendencja, by wsparcie i środki finansowe kierować do Kabulu, ale także do określonych osób i organizacji. Spowodowało to raczej rywalizację niż chęć współpracy między obrończyniami praw kobiet, ale także między organizacjami.

Rząd Afganistanu jest odpowiedzialny za ochronę obrońców i obrończyni praw kobiet, jednak ponosi porażkę w zapewnieniu bezpieczeństwa oraz reagowaniu na naruszenia, których doświadczają. Dlatego też społeczność międzynarodowa powinna dalej wspierać rząd afgański w budowaniu umiejętności i kompetencji wśród instytucji państwowych, szczególnie tych związanych z egzekwowaniem prawa, systemem sprawiedliwości i bezpieczeństwa, a także w zapewnieniu znaczącego udziału i partycypacji kobiet na różnych poziomach tych instytucji.

Podsumowanie rekomendacji

Systemowa porażka agencji bezpieczeństwa i organów ścigania w odpowiedzi na groźby i badanie zgłaszanych incydentów i ataków, których doświadczają obrońcy i obrończynie praw kobiet, stanowi naruszenie praw człowieka zakorzenione w patriarchalnym systemie, który normalizuje przemoc uwarunkowaną płcią i czyni ją akceptowalną. Prawo i polityki nie są wystarczające dla prawdziwej zmiany społecznej. Potrzebna jest wola polityczna, by w pełni implementować zobowiązania Afganistanu w dziedzinie praw człowieka, ale także finansowe zobowiązanie ze strony donorów i rządu afgańskiego, by zabezpieczyć odpowiednie środki na efektywne funkcjonowanie mechanizmów ochronnych.

Następujące środki, jeśli zostaną w pełni zaimplementowane, mogą znacząco pomóc w ochronie obrońców i obrończyni praw człowieka. Ponadto umożliwią im bezpieczne kontynuowanie, w poszanowaniu ich praw, pracy na rzecz praw kobiet w Afganistanie. Amnesty International przedstawia następujące rekomendacje.

Dla rządu w Afganistanie

- Podjąć konkretne kroki w celu zapewnienia, że wszystkie zarzuty dotyczące gróźb lub ataków przeciwko obrońcom i obrończyniom praw kobiet zgłoszone władzom, także policji i NDS, są w pełni i bezstronnie zbadane, a sprawcy pociągnięci do odpowiedzialności, a cały ten proces jest monitorowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych;
- Budować kompetencje Ministerstwa do spraw Kobiet i jego regionalnych przedstawicielstw do efektywnych reakcji na zagrożenia obrońców i obrończyni praw kobiet w całym kraju, w tym ustanowieniu mechanizmu do monitorowania aktów przemocy względem obrońców i obrończyni praw kobiet; zapewnieniu tymczasowych schronień; asyście w tymczasowym lub stałym zmianie miejsca zamieszkania w innej części kraju;
- Zapewnić, by wszystkie dochodzenia wobec sprawców przemocy odbywały się w zgodzie z prawem, w tym z Deklaracją o eliminacji przemocy wobec kobiet, w sprawiedliwych procesach i bez ryzyka zasądzenia kary śmierci;
- Zapewnić brak dyskryminacji w ochronie zapewnionej dla kobiet wybranych na przedstawicielki, rządowe urzędniczki i inne obrończynie praw kobiet (względem ich męskich odpowiedników) i w momencie, gdy kobiety są narażone na większe niebezpieczeństwo ze względu na swoją płć;
- Wzmocnić poziom współpracy pomiędzy kluczowymi ministerstwami, w tym Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, biurem Prokuratora Generalnego i Ministerstwem do spraw Kobiet, w otrzymywaniu, dokumentowaniu i zajmowaniu się oficjalnymi skargami otrzymanymi od obrońców i obrończyni praw kobiet; zapewniając wydanie odpowiedzi w terminie, efektywnie i zgodnie z prawem obowiązującym w tym zakresie;
- Wypełniać zobowiązania, które wynikają z Narodowego Planu Działań dla Kobiet w Afganistanie, by zwiększyć liczbę kobiet w służbie cywilnej do 30% w 2018 roku, zapewniając im efektywne szkolenie i wsparcie, ze specjalną uwagą przykładaną do systemu sprawiedliwości;
- Utrzymać zobowiązania do zwiększenia udziału kobiet w agencjach służb cywilnych i zapewnić im odpowiednie szkolenia, adekwatne ośrodki szkoleniowe i strategię utrzymania kobiet w tych służbach, oraz wziąć pod uwagę ich bezpieczeństwo i środki ochrony. W tym wymienić należy dostęp do osobnych szatni, łazienek i pokoiów modlitwy, dostęp do dalszych szkoleń i wsparcie dla kobiecych rad policjantek;
- Rozpoznawać i nagradzać urzędników państwowych, którzy konsekwentnie promują prawa kobiet w swojej pracy.

Dla społeczności międzynarodowej

- Zadbać o to, by wsparcie i zasoby skierowane były do obrońców i obrończyni praw kobiet w niebezpiecznych i niestabilnych regionach kraju;
- Nadać pierwszeństwo wsparciu finansowemu i technicznemu dla egzekwowania prawa i systemu sprawiedliwości, jako punkt odniesienia traktować poprawienie dostępu do systemu sprawiedliwości dla obrończyni praw kobiet;
- Pomoc we wdrażaniu zobowiązań wynikających z międzynarodowych zobowiązań, wzmocnieniu pozycji kobiet i implementacji Deklaracji o eliminacji przemocy wobec kobiet;

- Finansować kampanie podnoszące świadomość publiczną, w tym inicjatywy medialne, które podkreślają znaczenie pracy obrończyni praw kobiet i podkreślają ich wkład dla afgańskiego społeczeństwa;
- Wzmocnić koordynację programów, by uniknąć nakładania się finansowania z różnych źródeł, by zredukować rywalizację pomiędzy organizacjami, wspierać wspólne działania dla obrońców i obrończyni praw kobiet;
- Rozwinąć i wdrożyć efektywne mechanizmy ochrony dla obrońców i obrończyni praw człowieka, które są komplementarne i koordynowane wspólnie ze Strategią UE+ i innymi dyplomatycznymi programami.

Dla talibów i innych opozycyjnych grup zbrojnych

- Natychmiast zaprzestać aktów przemocy wobec obrońców i obrończyni praw człowieka i wycofać rozkazy, które dopuszczają takie ataki.